

Nina Hvalec

»Prokleta hrvaška baba, se obnašaš, kakor bi bila ciganske familije«

Ločitve v dvajsetih letih 20. stoletja v luči sodnih spisov celjskega okrožnega sodišča

HVALEC Nina, magistrica zgodovine, Stari trg 17,
SI-3215 Loče, nina.hvalec@gmail.com

347.627"192":347.931(497.431)

»PROKLETA HRVAŠKA BABA, SE OBNAŠAŠ,
KAKOR BI BILA CIGANSKE FAMILIJE«

*Ločitve v dvajsetih letih 20. stoletja v luči sodnih
spisov celjskega okrožnega sodišča*

Članek obravnava ločitve v dvajsetih letih 20. stoletja na podlagi sodnih spisov okrožnega sodišča v Celju. V obravnavanem obdobju je bil na območju Slovenije še vedno v uporabi precej zastarel avstrijski Obči državljanski zakonik. Medtem ko je zakonik katoliškim zakoncem dovoljeval le ločitev od mize in postelje, so se pripadniki ostalih veroizpovedi lahko ločili ter tudi ponovno poročili. Ločitve so bile procesne in sporazumne. Zakonca sta lahko sklenila tudi poravnavo, pri čemer sta si pred sodiščem brezpogojno odpustila vse grde stvari. Tožbo za ločitev so v obravnavanem obdobju večkrat vložile ženske kot moški. Največ ločitev je bilo med kmečkim prebivalstvom, najpogostejši vzrok pa je bilo grdo ravnanje z zakoncem. Na število ločitev so v celotnem obdobju vplivale tudi posledice prve svetovne vojne, v članku poskušamo osvetliti vzroke ločitev tudi s pomočjo nekaterih konkretnih primerov.

Ključne besede: ločitve zakona, zakonsko pravo, okrožno sodišče v Celju, 20. leta 20. stoletja

HVALEC Nina, MA History, Stari trg 17,
SI-3215 Loče, nina.hvalec@gmail.com

347.627"192":347.931(497.431)

“YOU DAMN CROATIAN WOMAN, YOU
BEHAVE AS IF YOU WERE FROM A GIPSY
FAMILY”

*Divorces in the 1920s in light of the court files of the
Celje District Court*

Based on the court files of the Celje District Court, the article examines divorces from the 1920s. In this period, applicable legislation was based on the obsolete Austrian General Civil Code, according to which members of non-Catholic religions were permitted to divorce and remarry, while Catholic couples only had the permission to legally separate. Divorces were procedural and mutually agreed. The spouses were permitted to make a settlement before court, unconditionally forgiving each other all wrongdoings. In the given period, more women than men filed for divorce. Divorces were most frequent among the rural population, typically because of ill-treatment by the spouse. One factor contributing to the higher number of divorces was the effect of World War I. The article aims to shed light on the causes of divorce by studying several actual cases.

Key words: legal separation, family law, Celje District Court, 1920s

Pravni okviri in zadržki ločitve zakona

Zakonsko pravo v prvi Jugoslaviji, ki je nastala po razpadu dvojne monarhije Avstro–Ogrske leta 1918, so sestavljali predpisi, ki so zakonsko zvezo urejali kot družbeno razmerje ter družbeno ustanovo. Z njimi so bili določeni pogoji za sklenitev zakonske zveze ter vzroki za njeno prenehanje. Ti predpisi so določali tudi posledice, ki so nastale s poroko. Urejali so osebno ter premoženjsko razmerje med zakonci.¹

Prva Jugoslavija je bila razdeljena na šest pravnih območij (t. i. pravni partikularizem), ki so imele različno pravno ureditev, kar velja tudi za zakonsko pravo. Na ozemlju Slovenije s Prekmurjem in Dalmacijo, ki je prišlo v okvir novonastale državne tvorbe, je zakonsko pravo še vedno urejal *Obči državljanski zakonik* (ODZ) iz časov habsburške monarhije, katerega kodifikacija je bila razglašena 1. junija 1811, v veljavo pa je stopila v začetku naslednjega leta.² »Beseda 'obči' v naslovu kodifikacije naj bi poudarila, da velja načeloma za vse državljane brez razlike po stanu; beseda 'državljanski' pa naj bi bila prevod za 'civilni'.«³ ODZ je bil razdeljen na tri dele. Drugo poglavje prvega dela je vsebovalo določila zakonskega prava, ki so bila zapisana v členih § 44–136. Poudariti je potrebno, da je ODZ poročno pravo urejal na podlagi konfesionalnega načela. Vseboval je posebna določila za »nekatoliške kristjane« (protestante in pravoslavce) ter za jude, ki so se glede določil sklepanja porok ter ločitev razlikovali od pogojev za katolike. Paragrafi, ki so urejali zakonsko pravo sicer večinsko katoliškega prebivalstva, so bili kar se da poenoteni z načeli kanonskega prava.⁴ Tudi glede ločitev zakonske zveze je bil ODZ poenoten s pravom katolikov. Medtem ko je pravoslavcem, protestantom in Judom dopuščal ločitev ter ponovno poroko, je pri katolikih dosledno upošteval zakramentalni značaj poroke.⁵

V Avstriji so bili državni zakoni glede poroke poenoteni s cerkvenimi vse dokler je bil v veljavi konkordat, sklenjen 1855. Po odpravi konkordata

(1874) pa je država ravnala v skladu z državljskim zakonikom.⁶ To pravo je bilo vsebinsko v veliki meri poenoteno z verskimi »pravi« krščanskih cerkva ter judovske verske skupnosti. Zakon je bil praviloma sklenjen pred verskimi organi, ki so imeli funkcijo cerkvenega ter hkrati tudi državnega organa. T. i. civilni zakon je bil lahko sklenjen le izjemoma, in sicer v primeru, če je cerkveni organ zavrnil sodelovanje pri sklenitvi zakonske zveze iz razlogov, ki jih državni zakon ni priznaval. Prav tako je bila zakonska zveza sklenjena pred državnim organom tudi v primeru, če je šlo za osebe, ki niso pripadale nobeni izmed priznanih verskih skupnosti. Glede (ne)veljavnosti sklenjenih zakonskih zvez ter razvez pa so razsojala izključno državna sodišča.⁷

V večini evropskih držav so že pred prvo svetovno vojno ali takoj po njej konfesionalno poročno pravo zamenjali z obče veljavnim civilnim zakonskim pravom. V prvi Jugoslaviji je zaradi verske raznolikosti na tem področju vladala velika zmešnjava. Sicer je bila z začasno, vidovdansko in oktroirano ustavo predvidena ločitev cerkve od države ter enakopravnost državljanov pred zakonom ne glede na njihovo versko, jezikovno ali »plemensko« pripadnost, vendar to v praksi ni bilo izvedljivo, ker je obstajala množica različnih, med seboj izključujočih se zakonskih prav. Sočasen obstoj cerkvenega in civilnega sodstva v zakonskih zadevah je povzročal zmedo na področju poročnega prava, predvsem kaotična je bila namreč ureditev glede ločitev zakonskih zvez. Glede zakonskega prava državi nikakor ni uspelo zagotoviti načela enakopravnosti državljanov pred zakonom. Spor je botroval absolutni zadržek katolištva, ki je bil pravno utemeljen s členom 111 ODZ in je katolikom predpisoval nerazvezljivost zakona. Zakoni, sklenjeni med katoliki, so lahko bili ločeni od postelje in mize, ne pa tudi razvezani, kar pomeni, da se niso mogli ponovno poročiti. V primerih, ko so bili nekatoliški kristjani poročeni s katolikom, pa so lahko zakon razvezali ter se tudi ponovno poročili, čeravno le z osebo, ki ni bila katoliške vere. Zmedo je še povečalo dejstvo, da je absolutni zadržek katolištva veljal le za katoliške in mešane zakone v Sloveniji ter Dalmaciji, v ostalih delih Jugoslavije pa ne. Formirale so se zahteve po oblikovanju enotnega državljskega

¹ Finžgar: *Rodbinsko pravo*, 16.

² Vilfan: *Pravna zgodovina Slovencev*, 419.

³ *Prav tam*, 420.

⁴ Cvirn: *Boj za sveti zakon*, 12–13.

⁵ *Prav tam*, 14.

⁶ Kosec: *Katoliško zakonsko pravo*, 72.

⁷ *Prav tam*, 49–50.

poročnega prava, s čimer naj bi prenehal zadržek katolištva, a oblast v dvajsetih letih prejšnjega stoletja za takšne predloge ni imela posluha. Stvari so se začele premikati šele po uvedbi diktature leta 1929, ko je država s posebnimi zakoni začela preurejati konfesionalne razmere, toda tudi nova zakonodaja ni pomenila konca zmede na področju zakonskega prava.⁸

Po tem, ko so bili v tridesetih letih 20. stoletja sprejeti posebni zakoni o verskih skupnostih, je nastopila nova praksa, ki so jo izrabljali zlasti katoliki. Če se je namreč želela oseba, ki se je ločila, ponovno poročiti, se je lahko s prestopom v pravoslavje ali islam izognila spornemu zadržku katolištva.⁹ Narastlo je število prestopov v omenjene vere tudi med Slovenci, saj je to predstavljalo najlažjo pot za ponovno poroko. V tem primeru ni bila potrebna poprejšnja ločitev od mize in postelje.¹⁰ Poznanih je kar nekaj znanih Slovencev (pisatelj in prevajalec Vladimir Levstik, rektor ljubljanske univerze Milan Vidmar idr.), ki so zamenjali vero z namenom, da so se lahko ponovno poročili. Kljub temu na veliko olajšanje katoliške cerkve prestopanje med verami ni bilo ravno vsakodnevna praksa. Da bi se katoliki izognili temu, za marsikoga moralno spornemu dejanju, so v tridesetih letih postajale vse glasnejše zahteve po uvedbi obvezne civilne poroke z možnostjo razveze. Tem zahtevam se je pridružilo tudi žensko gibanje, saj je zastopalo mnenje, da so bile ženske bolj prizadete zaradi prestopanja iz ene vere v drugo, ker so bili večkrat moški tisti, ki so se želeli ločiti in poročiti z novo partnerko.¹¹

Cerkveno pravo

V krščanskem smislu je zakon predstavljal neprelomljivo ter nerazrešljivo zakramentalno zvezo med ženo in možem.¹² Po nauku katoliške cerkve se veljaven in izvršen zakon nikakor ne more razvezati, razen s smrtjo enega od zakoncev, veljaven in neizvršen zakon pa le v dveh redkih primerih, namreč, če eden izmed zakoncev vstopi v samostan ali pa če je spregledana trdnost in nerazvezljivost

zakonske zveze s strani papeža.¹³ Za katoliško cerkev je torej zakonska zveza predstavljala zakrament, zato je izhajala iz načela, da ni dovoljena razveza spolno izvršenega zakona.¹⁴ Čeprav se tudi po nauku pravoslavne cerkve zakon razveže le s smrtjo, kljub temu teoretično in praktično dopušča razvezo, če gre za razloge, ki uničujejo versko in etično podlago zakona, kot na primer prešuštvo. Tudi druge veroizpovedi (z izjemo katoliške) ne nasprotujejo razvezi zakona.¹⁵ Ker je bila torej razveza izvršene krščanske zakonske zveze po božjem pravu nedopustna, je morala cerkev nuditi možnost za razhod zakoncev v primeru, če je postala nadaljnja zakonska skupnost res nevzdržna. Sredstvo, ki so ga dopuščali v takih primerih, je bilo ločitev od mize in postelje. Le-ta se sicer zakonske zveze ni dotikala ter je bila ponovna poroka do smrti enega izmed zakoncev onemogočena.¹⁶

Cerkev je priznavala razdiralne in oviralne zadržke proti zakonu. Oviralni zadržki so bile okoliščine, ki so prepovedovale sklenitev zakona. Če je bila zakonska zveza sklenjena kljub temu, je bila v cerkvenem pogledu nedopustljiva, toda kljub temu veljavna.¹⁷ Cerkveni razdiralni zadržki so bili: nedoraslost, impotenca, pomota (lahko gre za pomoto o osebi ali lastnosti osebe), siljenje in strah, hlinjeno privoljenje, pomanjkanje zmožnosti za privoljenje ter različnost vere med krščenim in nekrščenim. Če je bil tak zadržek prisoten že pred poroko, je izpodbijal veljavnost sklenjene zakonske zveze, če pa je nastal po sklenitvi zakona, veljavnosti ni ovrzel, ampak je le nasprotoval skupnemu življenju zakoncev.¹⁸ Če se je dokazal eden izmed razdiralnih zadržkov, je Cerkev lahko razveljavila sklenjeni zakon. Vendar je potrebno poudariti, da na cerkveno sodišče ni bilo mogoče vložiti tožbe za ločitev, ampak zgolj zahtevo, da bi se zakon zaradi enega izmed zgoraj navedenih razlogov razglasil za neveljavnega.

Na primer, Cerkev se je za razveljavitev zakonske zveze zaradi spolne nesposobnosti kot dokaznih sredstev posluževala naslednjih postopkov:

⁸ Cvirn: *Boj za sveti zakon*, 87–91.

⁹ *Prav tam*, 91.

¹⁰ *Prav tam*, 92.

¹¹ *Prav tam*, 92–94.

¹² Kušej: *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, 384.

¹³ Kosec: *Katoliško zakonsko pravo*, 231.

¹⁴ Finžgar: *Rodbinsko pravo*, 20.

¹⁵ *Prav tam*.

¹⁶ Kušej: *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, 502.

¹⁷ Kosec: *Katoliško zakonsko pravo*, 85.

¹⁸ *Prav tam*, 85–102.

k. leg II 420/23

Nr. 17.
St.

Diocese: Lavrentijevska.
Skofija:

Land Steiermark.
Kraje Stajerska.

Trauungs-Schein. — Poročni list.

Der Trauung: Tag, Monat und Jahr. Am 11. 2. 1913.
Poroče: den, mesec in leto. Den

wörtlich:
z besedami: En tise devet sto let in dvojst, vraglega februarja.

Ort und H.-Nr.
Kraj in hiš.-Štev. Paprotno 3, župnija Radce.

Fungierender Priester
Duhoven, ki je poročal Jakob Kosi, župnik.

Bräutigam — ženin					Braut — nevesta					Beistände — priče	
Name und Stand Ime in stan	Religion vera	alt star	Unverehelicht zakonsko svobodno	Witwer vdovec	Name und Stand Ime in stan	Religion vera	alt star	Unverehelicht zakonsko svobodno	Witwe vдова	Name und Stand Ime in stan	
Jane Brečko, poselnikinja im. 30/ kat. 1/1 mj. 24/ 1893.					Marija Sparten, vdovljena To- mornik; poselnica im. 41/ kat. 1/ mj. 14/5. 1881.					Jakob Brečko, pos. Lajše 11, župnija sv. Pelavže Sparten-Brick pos. R. Turj 16 župnija Lije sv. im. kat. v.	

Urkund dessen das Trauungs-Buch Tom. III. pag. 115. und die pfarramtliche Fertigung:
V potrjenju tega poročne buke Tom. pag. in župnijsko uradni podpis:

Pfarramt
Župnijski urad p. Lavant nach Laibach, 18. 2. 1913.

Unterschrift: Podpis:
Jakob Kosi
župnik.

Primer poročnega lista, ki sta ga zakonca morala predložiti sodišču.
(SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 388, Cq III 420/23)

pod prisego podane izjave strank ter priseženih prič, sledil je tudi zdravniški pregled telesa impotentnega moža oziroma žene, če je ta še devica, da bi ugotovila, da zakon res ni bil izvršen.¹⁹ Ker pa cerkvi ni bilo v interesu dopuščati množičnih ločitev, je bilo precej težko dokazati neveljavnost zakona.

Katoliški cerkvi se je zdel sporen § 77 ODZ, s katerim je bilo dovoljeno sklepanje mešanih zakonov med »nekatoliškimi« in katoliškimi kristjani, kljub temu da je lahko bila takšna poroka sklenjena le pred katoliškim župnikom.²⁰ Sklenitev mešanih zakonskih zvez so odsvetovali zaradi naslednjih razlogov: nevarnost zanemarjanja vere ali celo odpada od katoliške vere, nevarnost slabe vzgoje otrok v takšnem zakonu ter grešno občevarje z nekatoličanom v svetih rečeh.²¹ Cerkev je lahko to spregledala, vendar sta morala zakonca s pismenim reverzom garantirati, da nekatoliški zakonec ne bo motil katoliškega pri izpolnjevanju verskih dolžnosti, da bodo vsi otroci iz tega zakona vzgajani v katoliški veri ter tudi, da bo katoliška stranka poskusila spreobrniti svojega partnerja v katoliško vero.²²

Glede na to, da je bilo območje Slovenije večinoma katoliško, je posledično tudi večina ločitev zajemala katoliške zakone. Med analiziranimi ločitvenimi spisi lahko zasledimo samo dve izjemi. V enem primeru je bil zakon sklenjen po pravoslavnem obredu, poročila sta se pripadnik pravoslavne vere ter katoličanka. Drugo izjemo predstavljata katoličan in pripadnica protestantske vere, sicer nemške narodnosti, ki sta zakon sklenila po civilnem obredu. Vsi ostali zakoni so bili sklenjeni v duhu rimokatoliške vere.

Omenimo lahko še, da je bila Cerkev nenaklonjena tudi § 105 ODZ, ki je dopuščal, da se lahko izvede ločitev od mize in postelje sporazumno, brez poglobljenega preiskovanja »upravičenih« ločitvenih razlogov. Sporno se je Cerkvi zdelo tudi to, da je ODZ dopuščal razveljavitev zakona, v primeru, da je bila ženska noseča z drugim že pred poroko,

medtem ko je sama v tem primeru priznavala le ločitev od mize in postelje.²³

Postopek ločevanja

V skladu s § 107²⁴ ODZ je bila pravica zakonca zahtevati ločitev, seveda, če je za to imel utemeljene razloge. Ti razlogi pa so bili določeni v § 109.²⁵

V primeru, da sta zakonca pristala na sporazumno ločitev, je bilo za takšno vlogo pristojno okrajno sodišče njunega zadnjega skupnega bivališča. Razlogov za ločitev pri tem ni bilo potrebno navajati. Zadostovala je izjava, da sta se dogovorila za ločitev zakona ter da sta se uspela sporazumeti glede premoženja in preskrbe ter vzgoje otrok.²⁶

Pri procesnih ločitvah²⁷ je tožbo za ločitev vložil en zakonec (praviloma tisti, ki je bil v zakonu prizadet),²⁸ o krivdi strank pa je nato razsojalo pristojno sodišče, ki je lahko izreklo ločitev od mize in postelje iz krivde enega zakonca ali pa zaradi obojestranske krivde. Sodišče je prav tako lahko zavrnilo ločitev, če zanj ni bilo tehtnih razlogov. Možna pa je bila tudi ločitev zakona, pri kateri nobenega od zakoncev ni zadevala krivda, ampak je

²³ Cvirn: *Boj za sveti zakon*, 15.

²⁴ ODZ, § 107. »Ako ena stran v ločitev privoliti neče, in druga stran ima pravične vzroke, tirjati jo, se morajo tudi v tem primerleju prijazni opomini fajnmoštra pred poskusiti. Ako ti nič ne hasnejo, ali če se obdolžena stran brani, pred fajnmoštra priti, se mora prošnja s fajnmoštrovim spričevalom in potrebnimi dokazi podati redni sodnii, ktera bode to reč iz uredske dolžnosti preiskala in razsodila. Sodnik sme, še preden sodbo stori, tisti strani, ktera je v nevarnosti, odločeno spodobno prebivališče dovoliti.«

²⁵ ODZ, § 109. »Važni vzroki, zavolj kterih se more ločitev z razsodbo dopustiti, so: Če je bil toženc prešestva ali kakega hudodelstva kriv izrečen; ako je tožečega zakonskega družeta iz hudobije zapustil, ali razuzdano živel, zavoljo česar znamenit del premoženja tožečega zakonskega družeta ali dobre nravi (šege) rodovine v nevarnost pridejo; dalej življenju ali zdravju nevarne zasede (zalezbe); prehudo ravnanje z družetom, ali po razmeri oseb, sila občutljive, ponavljane žalitve; stanovitne, zavolj nalezljivosti nevarne telesne slabosti.«

²⁶ Kušej: *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, 503–504.

²⁷ Procesne se imenujejo zato, ker je postopek ločitve zakona v bistvu proces, preko katerega se na koncu izreče sodba, medtem ko gre pri sporazumnih ločitvah za sporazumen dogovor med obema strankama.

²⁸ Najdejo se tudi izjeme, kjer je bila tožeča stranka spoznana za edinega krivca za ločitev.

¹⁹ Odar: *Sodbe rimske rote*, 28.

²⁰ Cvirn: *Boj za sveti zakon*, 15.

²¹ Kosec: *Katoliško zakonsko pravo*, 171.

²² *Prav tam*.

Pri vseh vlogah je navesti nastopno
opravilno številko.

Opravilna številka *Cje 166/23*
15

Dovolilo ločitve od mize in postelje.

Ker so bili brez uspeha opravljeni poskusi sprave, se dne *9/7 1921*
v *akti a. Danijela p. Cje*

poročenima zakonskima *1/ Francetu Živcu, kmetu v Mariboru glav. št. 16*
2/ Franciski Živcu por. Močnik zast. v Brezicah 18

vsled

porazumno podane prošnje in na podstavi njune povedbe, da sta se glede
imovine in prehrane dogovorila, dovoljuje ločitev od mize in postelje.

Mogočo zopetno združbo morata zakonska naznaniti sodišču.

Glede na reje in vzgojo nedolotnih otrok se dogovor raditeljev, da

nadskrbstveno odobruje — zaukazuje, da

Berf. a. Streitf. Nr. 141 (Bewilligung der Scheidung von Tisch und Bett, § 106 a. b. G.-B.).

Primer dovoljenja za ločitev od mize in postelje, ki ga je izdalo sodišče.
(SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 388, Cg III 166/26.)

sodišče presodilo, da zaradi drugih okoliščin skupno življenje zakoncev ni več mogoče.

Če zakonca z razsodbo nista bili zadovoljna, sta lahko s tožbo nadaljevala na *Višjem deželnem kot prizivnem sodišču v Ljubljani* (II. stopnja). Prizivna tožba na razsodbo prvostopenjskega sodišča je lahko bila vložena zaradi naslednjih razlogov: »*napačna dokazna ocena in protislovja s spisi, napačna pravna presoja ter pomanjkljivosti postopanja*.«²⁹ Drugostopenjsko sodišče je odločilo, ali se prizivu ugotovi ali ne. Če so bile ugotovljene kakšne nepravilnosti v samem postopku, je vrnilo primer prvostopenjskemu sodišču v ponovno obravnavo, lahko pa je samo izdalo drugačno sodbo. Na to razsodbo je bilo možno vložiti še revizijo na *Stol sedmorice v Zagrebu* (III. stopnja), ki je izreklo dokončno razsodbo, nanjo pa ni bilo mogoče podati ugovora.

Tožena stranka je lahko podala zahtevo, da se zakon loči iz krivde tožnika ali obojestranske krivde. Lahko pa je samo podala odgovor na tožbo ter predlog, naj se tožbeni zahtevek zavrne. V primeru, da sodišče tožene stranke ni spoznalo za krivo, se krivda tožeče stranke, če ni bilo zahtevka za to, ni ugotavljala. Zakon v takšnem primeru ni bil ločen, ker ni bilo ugotovljenih razlogov za ločitev. Če tožena stranka ni vložila odgovora na tožbo v danem dvotedenskem roku, je bila izdana zamudna sodba. V takih primerih je sodišče razsodilo na podlagi tožbenega zahtevka.

V primeru, da sta zakonca pred sodiščem sklenila poravnavo, sta si morala izrecno odpustiti vse medsebojne žalitve, ki so bile povod za ločitev. Praviloma je temu sledila tudi obljuba problematičnega zakonca (ali obeh, če so obstajali razlogi za to), da se bo poboljšal. V primeru, da se situacija ni izboljšala in je bilo zakonsko življenje še naprej nevzdržno, sta stranki lahko sprožili nadaljevanje začetega postopka. Pri tem se dotakratne žaljivke ali druge grdobije, ki so se vršile v času do prejšnje vloge za ločitev ter sta si jih medsebojno odpustili, v nadaljevanju tožbe niso več upoštevale kot ločitveni razlog. V nadaljevanju so štejele samo stvari, ki so se zgodile od mirovanja ločitvenega postopka naprej.

Trajanje ločitvenega postopka je bilo odvisno predvsem od tega, ali se je tožba nadaljevala na višjih stopnjah sodišča. V takem primeru se je lahko postopek precej zavlekel, saj so se vlagale tožbe ter odgovori nanje, sodišče je moralo zaslišati priče, razsoditi itd. Če je bila zadeva rešena na prvi stopnji, je bil postopek končan relativno hitro. Če je sodišče potrdilo, da je zakon ločen od mize in postelje, je stranki ob tem opomnilo, »*da vsak trenutek lahko stopita zopet v zakonsko skupnost ter je treba to naznaniti sodišču*.«³⁰

Spravni poskusi

Še pred prvo obravnavo so se morali obvezno izvesti trije spravni poskusi. »*V smislu določila § 104 ODZ je pri spravnih poskusih zakonca opozoriti na svečano obljubo storjeno prilikom poroke, ter jima na srce položiti zle posledice ločitve. Ako povabljeni toženec izjavi, da je za spravo, lahko odpadejo daljni spravni poskusi*.«³¹ Če se stranki zaradi različnih krajev bivanja nista mogli udeležiti skupnih spravnih poskusov, je drugo sodišče organiziralo pravne poskuse za zakonca, ki je prebival drugje. Naroki k spravnim poskusom so se vršili v enotedenskih intervalih. Ko so bili določeni spravni poskusi za oba zakonca skupaj, se jih je moral udeležiti vsaj eden od njiju. V primeru, da nobena izmed strank ni prišla, je sodišče predpostavljalo, da sta odstopili od tožbe oziroma ločitve, ter da je prišlo do zunaj sodne poravnave, čemur je sledilo mirovanje postopka.

Po treh izvedenih spravnih poskusih, ki niso obrodili sadov, je sledilo povabilo k prvemu naroku. »*Proti stranki, ki ne pride k temu naroku, se sme izdati po predlogu zamudna sodba; pri tem je dejanske navedbe došle stranke, ki se tičejo predmeta pravnega spora, v kolikor niso opovržene z danimi dokazi, šteti za resnične. Na pismene sestavke, ki jih dopošlje izostala stranka, se ne bo oziralo. Ako ne pride k določenemu naroku nobena izmed strank, tedaj nastopi počivanje postopanja. V postopanju prve stopnje v zakonskih stvareh ni ukazano zasto-panje po odvetnikih*.«³²

²⁹ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 409, Cg III 426/30.

³⁰ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 405, Cg III 476/29.

³¹ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 410, Cg III 83/31.

³² SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 409, Cg III 374/30.

Opravična številka Hc 52/29
1

Okrajno sodišče v Brežicah, odderek II.,
lg III 170/29
2

Poskusi sprave

vsled ločitvenega zahtevka zakonskih Zorčič Marije, zasebnice v Rigočah št. 9 in Zorčiča Andreja, uslužbenca pri tvrdki Rabus, Sesvete kraj Zagreba.

Dan in kraj sklenjenega zakona	24. 5. 1920. Dobova
Državljanstvo zakonskih	SHS
Stanovništvo zakonskih	Zorčič Marija Rigoča št. 9 Zorčič Andrej, Sesvete - Zagreb
Starost, poklic (pridobivanje, opravilo) in vera moža	33 let star, bivši posestnik sedaj uslužbenec tvrdke Rabus r.k. v.
Starost, poklic (zaslužek, opravilo) in vera žene	30 let gospodinja pri Tereziji Ogorelc r.k.v.
Ali obstoja ženitna pogodba	Ženitna pogodba iz leta 1920.
Koliki zakon? Kako je prejšnji nehal a) pri možu, b) pri ženi?	prvi zakon
Število in starost otrok a) moških, b) ženskih	1 deklica

Prvi poskus poravnave dne 20. 4. 1929.

Priostai: Zorčič Marija, dočim
Sodnik: dr. Vračko Zorčič Andrej ni prišel.

Zorčiča Marija vztraja na izvedbi ločitve in vzemem na znanje, da bo prihodnji poskus poravnave dne 27. aprila 1929.

P.P. *Marija Zorčič*

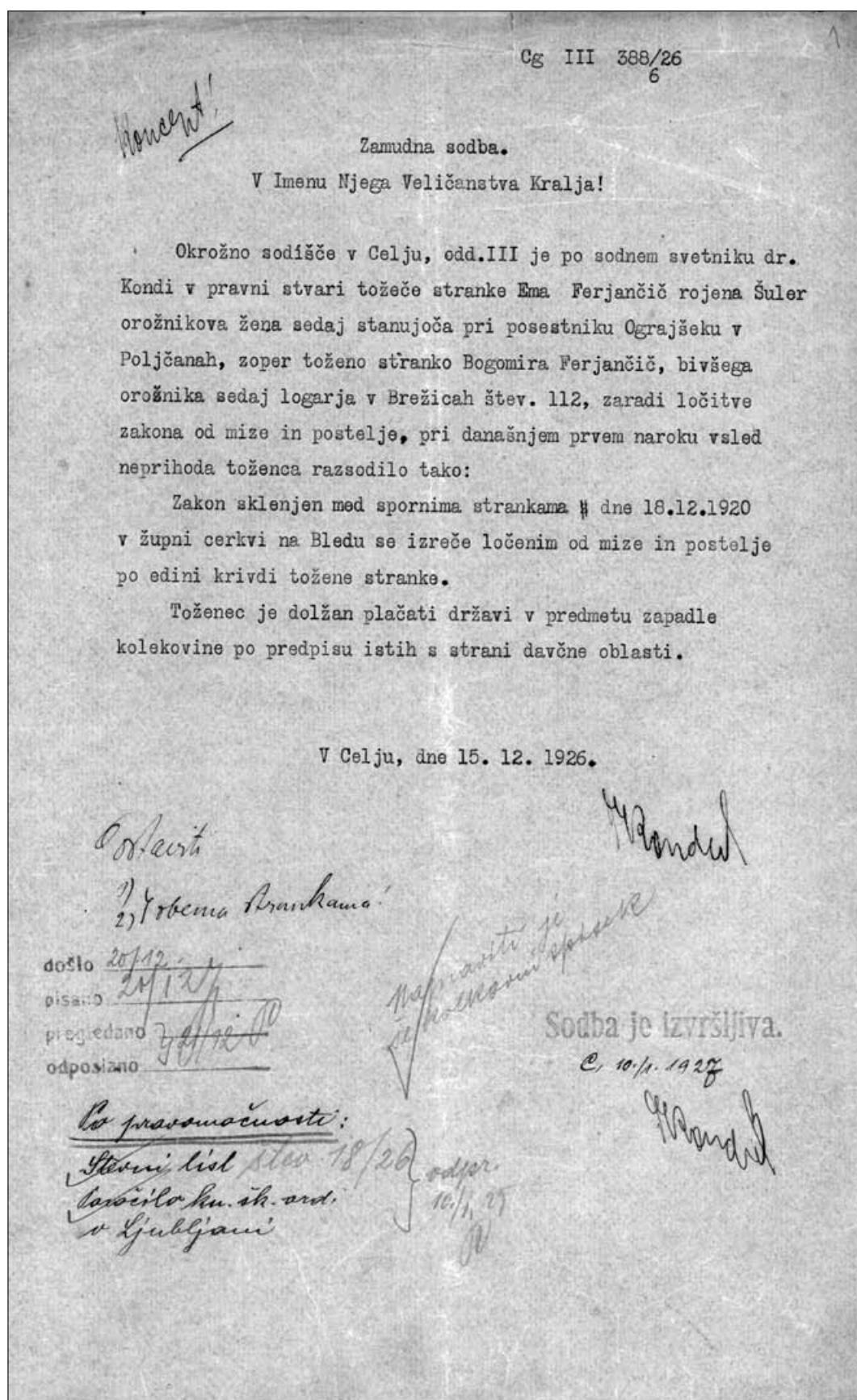
Naknadno se zgleda Zorčič Andrej, ki vztraja na ločitvi in vzame v vednost, da se vrši prihodnji poskus poravnave dne 27. 4. 29. 10. uri.

Sklen in podpis.

Andrej Zorčič *Sever* *Dr. Vračko* *27/4*
Kol 24/4 *12/6* *4/5*

Obr. št. 148. nesp. post. (Zapisnik o spravi poskusih, § 14 o. d. z. § 8 zak. z dne 31. decembra 1898, dr. zak. št. 31649.)

Primer zapisnika o poskusih sprave. (SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 403, Cg III 170/29.)

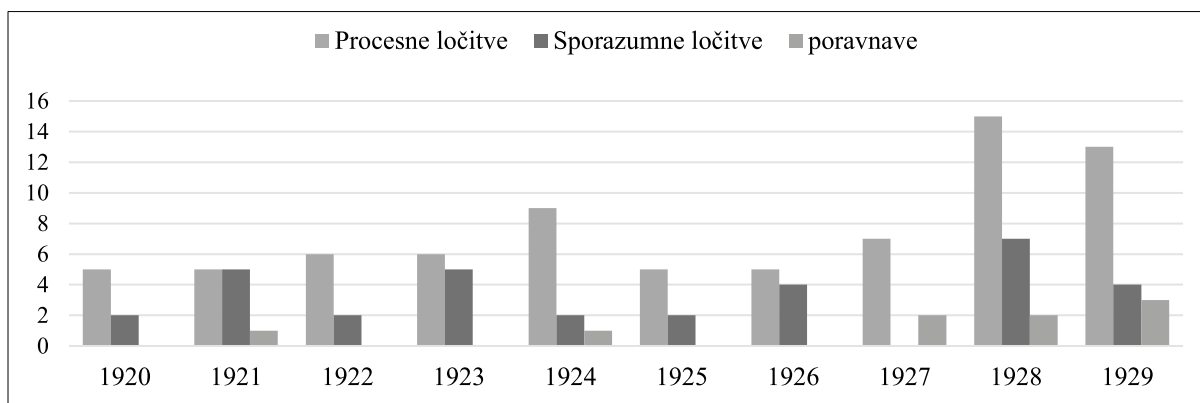

Primer zamudne sodbe. (SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 396, Cg III 388/26.)

Ločitve v dvajsetih letih 20. stoletja

V letih 1920–1929 so zakonci na celjsko okrožno sodišče vložili 118 ločitvenih zahtevkov.³³ Sodišče je obravnavalo 76 tožb oziroma procesnih ločitev (64 %), v 33 primerih sta se partnerja uspela dogovoriti za sporazumno ločitev zakona (28 %). Med njimi je bilo tudi devet poravnjav, v katerih sta se stranki pobotali, kar znaša 8 % vseh vloženih zahtevkov v tem obdobju. Všteti niso primeri, kjer so zakonci že prej vložili tožbo na sodišče, se poravnali in čez čas nadaljevali postopek ter se dejansko ločili. V dvajsetih letih so, kot je razvidno iz teh podatkov, prevladovali procesne ločitve pred sporazumnimi.

1. **Kmetje** (Posestniki, najemniki in prevžitkarji).
2. **Delavci** (Industrijski delavci, rudarji, mali obrtniki, pomočniki in nameščenci).
3. **Podjetniki** (Trgovci, večji obrtniki, različni mojstri in tovarnarji).
4. **Svobodni poklici** (Odvetniki, (pod)uradniki, učitelji, zdravniki, inženirji. Tukaj sta tudi državni svetnik in župan).
5. **Vojska in policija** (Kapetani, orožniki in policijski uradniki.)
6. **Ostalo** (V tej skupini so vse osebe, katerih poklic je neznan³⁴, in poklici, ki so se pojavljali le po enkrat, na primer: kaznjenec, šofer, hotelir, vlakovodja, natakara itd).

Grafikon 1: Število ločitvenih zahtevkov po letih.

Na podlagi zgornjega grafikona lahko vidimo, da je bilo največ ločitvenih zahtevkov (24) v letu 1928, najmanj pa leta 1920 in 1925 (le po sedem). Število ločitev je od leta 1920 naraščalo vse do vrhunca, ko jo bilo v letih 1928 in 1929 vloženih skupno kar 44 ločitvenih zahtevkov. Upoštevajoč primere, rešene s poravnjavami, so vlogo za ločitev 71-krat vložile ženske (60 %), v 47 primerih (40 %) pa moški.

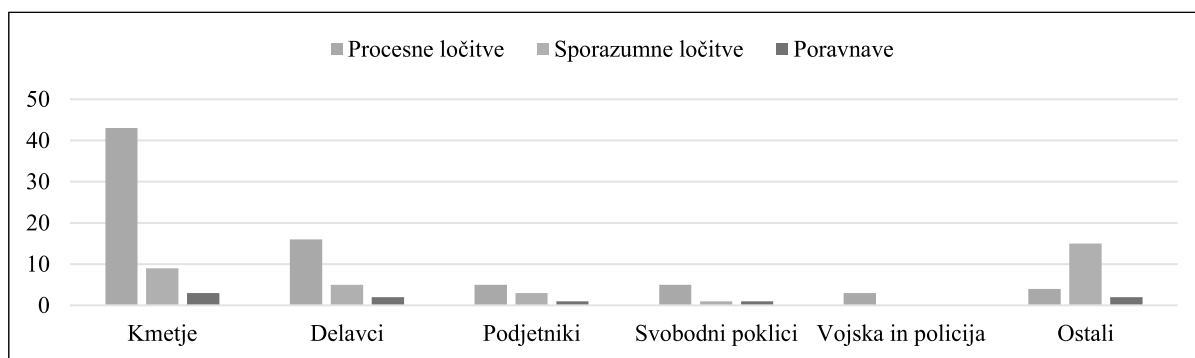
Ločitve po poklicnih skupinah

Da bi lahko analizirali poklicno strukturo oseb, ki so vložile vlogo za ločitev, smo jih po poklicih mož razdelili v naslednjo shemo:

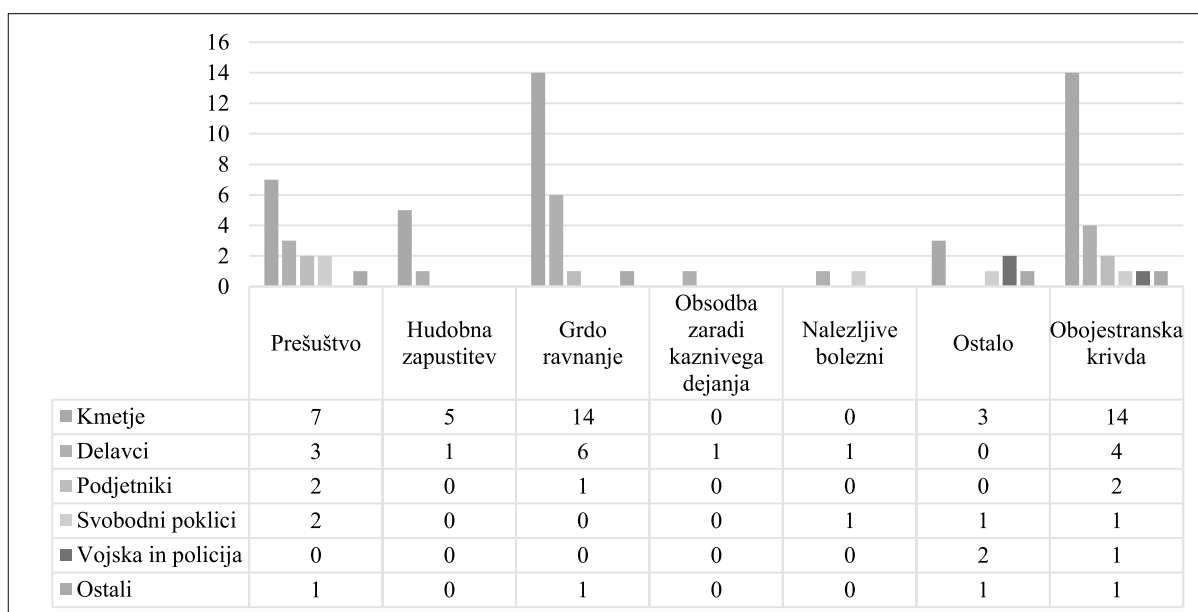
Kot je razvidno iz naslednjega grafičnega prikaza, so v dvajsetih letih prejšnjega stoletja prevladovali ločitveni zahtevki med kmeti, ki so predstavljali skoraj polovico vseh tožb v obravnavanem obdobju (55 ali 47 %). Znatno delež ločitvenih zahtevkov so vložili tudi delavci (23 ali 19 %) ter pripadniki skupine ostali (21 ali 18 %). Osebe v ostalih treh poklicnih skupinah so vlogo za ločitev vložile v manj kot desetih primerih. Pripadniki skupine kmetov so poravnavo sklenili trikrat, po dvakrat delavci in pripadniki skupine »ostali«, po enkrat pa so se poravnali podjetniki ter osebe, ki so opravljale svobodne poklice. Za to obdobje ni nobenega primera poravnave med zaposlenimi v vojski in policiji. Sporazumno so se največkrat ločili člani skupine »ostali« in sicer 15-krat, sledijo kmetje, ki so na sporazumno ločitev zakonske zveze pristali v devetih primerih. Delavci so se za takšno pot iz

³³ Analiza ločitev v obravnavanem obdobju je narejena na vzorcu 118 ločitvenih spisov, ki so ustrezali raziskovalnim kriterijem. Spise, iz katerih zaključek ločitve ni razpoznaven ali pa so podatki nepopolni, smo zavrgli. Podatki so sestavni del diplomske naloge. Za več informacij glej: Hvalec: Ločitve v medvojnem obdobju v Celju.

³⁴ Tukaj gre predvsem za primere sporazumnih ločitev, kjer sta podana le ime in priimek zakonskega para.

Grafikon 2: Število ločitev po poklicnih skupinah.

Grafikon 3: Ločitveni razlogi po poklicnih skupinah.

zakona odločili v petih primerih, podjetniki trikrat, pripadniki skupine svobodnih poklicev pa enkrat.

Vzroki ločitev

Ločitveni razlogi so vzroki, zaradi katerih so zakonci lahko dosegli ločitev zakona. S pomočjo § 109 ODZ jih lahko razdelimo v naslednjo shemo³⁵: A)

³⁵ Problem pri analizi vzrokov predstavlja predvsem dejstvo, da je bilo v večini primerov razlogov za ločitev več. Zato je bila potrebna določena poenostavitev in tako so vzroki razdeljeni v šest skupin, približno tako, kot so opisani v § 109 ODZ. Zanimarjena je razlika med samim nasiljem in žaljenjem, ki sta združena v eno skupino (grdo ravnanje), ker je ločitev zaradi njune tesne prepletenosti nemogoča. V primerih, kjer se je pojavljalo več različnih vzrokov, je kot glavni razlog predstavljeno dejstvo, ki je bilo dokazano kot ločitveni razlog, in v primeru več razlogov tisto, ki je bilo dovršeno prvo.

prešustvo; B) hudobna zapustitev; C) grdo ravnanje; D) obsodba zaradi kaznivega dejanja; E) nalezljive bolezni, X) ostalo³⁶; Y) obojestranska krivda.³⁷

Preučitev vseh 76 procesnih tožb v letih 1920–1929 je pokazala: da je bil najpogostejši vzrok za ločitev grdo ravnanje z zakoncem (22 ali 29 %); da je v 15 primerih ločitvi botrovalo prešustvo (20 %); da je zlobna zapustitev predstavljala ločitveni razlog v šestih primerih (8 %); da sedemkrat razlog ločitve iz sodnega spisa ni bil razviden (9 %). Dvakrat je bil razlog nalezljiva bolezen (3 %), medtem ko je bila

³⁶ Pod kategorijo »ostalo« spadajo vse ločitve, katerih razlogi so neznani, ter primeri, kjer krivda ne zadeva nobene strani, pa je bil zakon vseeno ločen.

³⁷ Pri zakonih, ločenih iz obojestranske krivde, analiza vzrokov ni upoštevana, saj je šlo v večini primerov za skupek različnih razlogov na obeh straneh.

obsodba zaradi kaznivega dejanja vzrok v enem primeru (1 %). Kar 23 zakonov pa je bilo ločenih iz obojestranske krivde (30 %).³⁸

Iz grafikona je razvidno, da je bilo grdo ravnanje v poklicni skupini kmetov ter delavcev najpogostejši razlog za ločitev, medtem ko je pri skupini podjetnikov ter svobodnih poklicev prednjačilo prešuštvo.

V sedmih primerih je bilo nedvoumno zabeleženo, da so moški po povratku iz vojne prepogosto pogledali v kozarec, kar predstavlja 6 % vseh ločitvenih zahtevkov v obravnavanem obdobju. V 13 primerih so žene tarnale, ker so se kmalu po koncu vojne začele v zakonu težave, večinoma grdo ravnanje ter nasilje, kar predstavlja 11% skupnih zahtevkov v letih 1920–1929.

Dejstvo je namreč, da je izbruh prve svetovne vojne povsem spremenil statistično sliko porok in ločitev. Medtem ko je bilo število porok pred vojno izjemno statično ter so ločitve oziroma razveze iz leta v leto naraščale, so se ob izbruhu vojne zadeve povsem spremenile. Poleti 1914 je fenomen t. i. vojnih porok zajel vso Evropo, ki je trajal celotno vojno obdobje, s čimer so predvsem pripadniki nižjih družbenih slojev na hitro, pred odhodom na fronto, sklenili zakon. Na ta način so pridobili možnost državne podpore za svoje žene in otroke.³⁹ Z vrnitvijo vojakov s fronte se je začela bitka med spoloma. Mnogi moške se sicer sploh niso vrnili, ti isti zakonci, ki so po končani vojni ponovno zaživel skupaj, pa so se soočali s težavami, saj se je izkazalo, da je vojna globoko spremenila posameznike. Kot rezultat spremembe ureditve moči med moškim in žensko ter prekinitve intimnosti, se je spremenila celotna zveza osebnih razmerij. Izraz tega preloma je bilo tudi seksualno ljubosumje. Dolgo pomanjkanje spolnosti je sprožilo globok strah glede zvestobe partnerja, pogosto se je pojavilo sumničenje in dvom, ki je razjedal (vsaj enega) zakonca. Nekatera razmerja so ta dvom preživela ter tudi oprostila

dejansko nezvestobo, ki se je pripetila v medvojnem času, nekatera pa so preprosto razpadla. V povojnem obdobju je tudi iz tega razloga močno narastlo število ločitev.⁴⁰

Nesporno je, da je sama svetovna vojna imela vpliv na porast ločitev. Iz ohranjenih ločitvenih spisov Okrožnega sodišča Celje je razvidno, da je, podobno kot v drugih delih Evrope, število ločitev takoj po vojni skokovito narastlo ter se približalo stanju pred izbruhom vojne.⁴¹ Posledice nesoglasij med zakonci zaradi vojnih travm, pa se kot ločitveni razlogi pojavljajo še vsa dvajseta leta prejšnjega stoletja.

Tudi na podlagi analiziranih ločitvenih spisov je videti, da se je število ločitev v povezavi s prvo svetovno vojno povečalo predvsem zaradi psihičnih posledic, ki so jih moške dobili na fronti. Razvidno je, da je bilo močno prisotno nasilje nad ženskami. Moške so se po prihodu domov pogosto vdajali alkoholni omami, verjetno, da bi s tem zabrisali spomine na grozote, ki so jim bili priče med samo vojno. To pa za seboj potegne številne druge stvari. Zagotovo vnese v družino vsaj prepire. Povečalo se je tudi število skokov čez plot in posledično nezakonskih otrok. Marsikatera družina je utrpela gmotne posledice, saj žene niso vedno znale same poskrbeti za posestva, medtem ko so bili njihovi moške zdoma. Ženske, ki so ostale same, so morale nase prevzeti ogromno breme, kot npr. skrb za družino ter dom, prislužiti so morale denar za preživetje, same vzgajati otroke. Seveda so ženske pričakovale, da bo z vrnitvijo mož tega bremena konec, vendar so v marsikaterem primeru namesto pozornosti in ljubezni dobile udarce in grde besede, s čimer se je njihovo življenje spremenilo v pekel. Poleg tega se je pogosto zgodilo tudi, da so se moške s fronte vrnili nesposobni za delo ali celo pohabljeni, tako da so morale ženske skrbeti še zanje.

Prešuštvo

Zakonec je lahko zahteval ločitev zakona zaradi prešuštva drugega zakonca. Prešuštvo se je štelo za hudo kršitev dolžnosti zakoncev, da sta drug drugemu zvesta. Kot prešuštvo se je smatralo spolno

³⁸ Zakonce, ki so sklenili poravnavo, nismo uvrstili v tabelo razlogov ločitev. Prav tako so v primerih, kjer sta zakonca sklenila sporazumno ločitev, vzroki zanemarjeni, ker se krivda ene ali druge stranke ni dokazovala. Veliko je primerov, kjer ločitveni spis obsega samo podatek, da je zakon ločen sporazumno, navedena pa sta le priimek in ime strank.

³⁹ Cvirn: Boj za sveti zakon, 79.

⁴⁰ Timm: Gender, sex, 147-148.

⁴¹ Cvirn: Boj za sveti zakon, 80–81.

občevanje enega izmed zakoncev z osebo, ki ni bila njegov zakonec, vendar le, če je bila izvršena spolna združitev. Sam poskus še ni bil prešuštvo, kakor tudi ne kaki drugi intimni akti, se je pa to smatralo kot naklepno dejanje.⁴² »Če obstoje razlogi, ki izključujejo odgovornost, zlasti neprištevnost, npr. popolna pijanost ali kako drugo stanje duševne nerazsodnosti, dalje če gre za posilstvo, zmoto ali podobno, o prešuštvu ne more biti govora.«⁴³ V primeru, da je bil sam dogodek zakonolomnega dejanja izrecno odpuščen s strani prizadetega zakonca, se to kot ločitveni razlog na sodišču ni moglo uveljavljati.

Zakonolom so v petih primerih zakrivila ženske (33 %), medtem ko so se moški podali v prepovedano razmerje desetkrat (67 %). Upoštevani so sicer samo primeri, ki so bili na sodišču dokazani.⁴⁴ Čeprav je videti, kakor tudi potrjujejo številke, da so bili skoki čez plot bolj v domeni moških, so se tudi ženske vdajale prepovedanim ljubezenskim razmerjem. Na podlagi ločitvenih spisov lahko domnevamo, da so bili skoki čez plot med pripadnicami nežnejšega spola aktualni predvsem med vojno, ko so bili moški na fronti, ženske pa doma prepovedane same sebi. Tudi prisotnost vojnih ujetnikov in tujih vojakov je povečala število prešuštev. »Mnoge žene, ki so po vpoklicu svojih mož nenadoma ostale same, so se prej ali slej zapletle v ljubezensko razmerje. Povečala se je raba kondomov, ki niso bili le zaščitno sredstvo pred nalezljivimi spolnimi boleznimi, ampak tudi zaščita pred neželeno nosečnostjo.«⁴⁵ Razlika med spoloma je bila samo v tem, da če je mož ženo v odsotnosti prevaral, je obstajala majhna verjetnost, da se to razve, če pa je to storila ženska, so te stvari hitro postale vsesplošno znane po cellem kraju. Obstajala je tudi možnost, da je žena v odsotnosti svojega moža zanosila in je skok čez plot precej težje prikrila, kot je to mogoče pri moških. Na podlagi sodnih spisov se zdi, da so sodišča ter tudi okolje budne socialne kontrole bolj obsojali prešuštvo, če ga je zakrivila ženska, sploh če je za nameček zanosila in rodila nezakonskega otroka.

⁴² Finžgar: *Rodbinsko pravo*, 78.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Poudariti je potrebno, da je, če je eden izmed zakoncev govoril, da ga partner vara, pa za to ni bilo dokazov, lahko sodišče to označilo kot ločitveni razlog zaradi občutne žalitve, zlasti, če je osumljeni zakonec ob tem trpel ali zaradi tega prišel na slab glas.

⁴⁵ Cvirn: *Župnik je rekel*, 73.

Primer skoka čez plot v medvojnem času se je pripetil denimo v družini Kranjc, kjer so dalj časa vladale nesrečne razmere. Medtem ko je bil Ludvik dvakrat pravnomočno obsojen zaradi nasilja, je žena leta 1929, po 14 letih zakona, vložila tožbo za ločitev. Poleg tega, da je bil Ludvik do žene nasilen, jo je tudi grdo zmerjal. Med vojno je bil ujetnik v Rusiji, v tem času pa je Katarina, ki je na posestvu ostala sama s sedmimi otroci, dobila od občine za pomoč za delo na kmetiji vojne ujetnike, s čimer so si ti služili hrano. V moževi odsotnosti je imela Katarina večkrat razmerje z več moškimi. Prevarala ga je z raznimi vojaki ter tudi z vojaškimi jetniki. Ker sta bila na sodišču dokazana tako zakonolom kot tudi nasilje, se je razsodba glasila, da ločitev zadeva obojestransko krivdo.⁴⁶ V katoliškem tisku so sicer že med vojno z grozo prišli do spoznanja, da predstavlja največje zlo, ki ga je povzročila vojna, v tem, da se je zrušila harmonija marsikaterega zakona. Tako cerkev kot država sta namreč od soprog vojakov zahtevali in pričakovali brezpogojno zakonsko zvestobo.⁴⁷

Tudi zakonsko srečo med zakoncema Černelč je skalila žena s svojimi skoki čez plot, zaradi česar je mož Franc leta 1920 zahteval ločitev. Ko je šla Marija nekoč iz gostilne, kamor je sicer po navedbah prič pogosto zahajala in se tudi večkrat vdajala pijači, je ob cesti spolno občevala z nekim možakarjem, zaradi česar je bila obsojena na pet dni zapora. Sodišče se je prepričalo, da je vsa krivda za ločitev zaradi nemoralnega vedenja na toženkini strani.⁴⁸

Nalezljive bolezni

Med analiziranimi primeri je bilo tudi nekaj pritožb zaradi nalezljivih bolezni. Pojavljale so se predvsem spolno prenosljive bolezni kot na primer sifilis in gonoreja, omenjajo se sramne uši. Ni potrebno poudarjati, da so te bolezni krivci dobili s skokom čez plot, pogosto pa so okužili tudi svojega partnerja. V dveh primerih je prišlo do ločitve izključno zaradi okužbe zakonskega partnerja s sifilisom, na podlagi pregledanih primerov pa lahko sklenemo, da spolno prenosljive bolezni niso bile

⁴⁶ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 402, Cg III 68/29.

⁴⁷ Cvirn: *Boj za sveti zakon*, 81–82.

⁴⁸ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 384, Cg III 192/20.

tako nevsakdanje in so bile večkrat omenjene kot eden izmed ločitvenih razlogov.

Josip Serbec je leta 1928 vložil zahtevo za ločitev, saj se z ženo Ivo nista razumela. Slednja ga je obtožila, da jo je hotel zastrupiti z *veronalom*, kar pa naj bi bilo po mnenju sodišča neosnovano očitjanje. Poleg tega ga je občutno žalila, saj ga je zmerjala, da je »avstrikijant« in »grd ovaduh«. Sodišče je sicer na I. stopnji razsodilo, da sta oba zakonca kriva za ločitev zakona, drugostopenjsko sodišče pa je pri ponovni obravnavni primera prišlo do sklepa, da toženki ni dokazan noben razlog za ločitev. Josip je svojo ženo po poroki namreč okužil s spolno prenosljivo boleznijo, ki jo je dobil s skokom čez plot, tako da je bil spoznan kot edini krivec za razvezo.⁴⁹

Zanimiv je primer zakoncev Brečko, ki sta se poročila v začetku leta 1923. Žena Marija, vdova s šestimi otroki, se je zaradi želje po boljšem življenju ponovno poročila, vendar je toženec bolehal za jetiko, kar ji je pred poroko pozabil omeniti. Zakon je določal, da je nalezljiva bolezen razlog za ločitev, vendar sta se zakonca uspela še istega leta dogovoriti za sporazumno ločitev.⁵⁰

Po enem letu zakonske zveze je tožbo za razvezo zakona vložil tudi Hans Köllner. Toženka naj bi vstopila v zakon okužena z gonorejo, s čimer naj bi ogrožala možovo zdravje. Poleg tega je Hans pod zaprisego potarnal, da Hermina noče izpolnjevati zakonske dolžnosti. Sodišče je sklepalo, da je tožena stranka s tem, ko je možu kratila zakonske dolžnosti in ga na ta način zavračala ter odklanjala, kriva za ločitev.⁵¹

Kot zanimivost lahko na tem mestu dodamo, da o posilstvu žene znotraj intimno-partnerske zveze v nobenem primeru ne moremo govoriti, saj v tem času v kazenskem zakoniku ne obstaja niti približen nastavek, ki bi opredeljeval ta morebitni delikt, kaj šele, da bi obstajal kakšen sodni postopek glede tega. »Ker se kot eno temeljnih obveznosti ženske v zakonski zvezi (žene) tradicionalno razume dostopnost zakonskemu partnerju (možu) za spolno nožnično občevanje, v teoriji in sodni praksi tega

časa ni niti zametkov razprav o kateri koli kazensko pravni dobrini, ki bi utegnila biti kršena s prisilnim spolnim nožničnim občevanjem v zakonski zvezi, kaj šele o spolni samoodločbi ali spolni integriteti ali kakšni podobni osebni kazensko-pravni dobrini žene.«⁵² Žena je morala sprogu biti na voljo, kadar se mu je tako zahotelo, saj je bila to ena izmed njenih temeljnih dolžnosti, da je lahko igrala vlogo dobre zakonske žene.

Hudobna zapustitev

Tudi zakonec, ki ga je njegov zakonski partner zlobno ali brez utemeljenega razloga zapustil, je lahko zahteval ločitev. »Zapustitev pomeni opustitev zakonske skupnosti. To se lahko zgodi tako, da zakonec zapusti drugega zakonca ali da odžene drugega zakonca od sebe ali ga ne sprejme k sebi. Za zavrnitev se šteje tudi zavrnitev povabila za nadaljevanje ali vzpostavitev zakonske skupnosti. Skupnost mora biti opuščena proti volji drugega zakonca.«⁵³ Opravičen razlog je bil le v primeru, da je drugi zakonec zakrivil dejanje, ki je bil razlog za razvezo. Na primer, če je mož ženo pretepal in ji grozil, da jo bo ubil, ter je žena iz strahu za svoje življenje zapustila skupno bivališče, se to na sodišču ni obravnavalo kot zlobno zapustitev, seveda, če je ogrožena to ravnanje lahko dokazala.

V smislu § 92 ODZ je bila soproga dolžna slediti svojemu zakonskemu možu na njegov dom v zakonsko skupnost, dokler ni bila sodno ločena od njega ali dokler ni imela tehtnega razloga ravnati drugače. V nasprotnem primeru se je to štelo za zlobno zapustitev. »Žena dobiva priimek moža in vživa pravice njegovega stanu. Ona je dolžna iti za možem v njegovo stanovanjsko, v gospodarstvu in pridobivanju po moči mu pripomagati, in njegove naredbe, kolikor domači red tirja, izpolnovati, in skrbeti, da jih tudi drugi izpolnujejo.«⁵⁴

Zlobna zapustitev je bila razlog za ločitev v šestih primerih, kar znaša 8 % od skupno 76 procesnih tožb.

⁴⁹ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 396, Cg III 275/26.

⁵⁰ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 388, Cg III 420/23.

⁵¹ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 398, Cg III 405/27.

⁵² Korošec: Spolnost in kazensko pravo, 50.

⁵³ Finžgar: Rodbinsko pravo, 81.

⁵⁴ ODZ, § 92.

Grdo ravnanje

Zakonec je lahko zahteval ločitev, če je njegov partner z njim grdo ravnal, ga hudo žalil, ali kako drugače vsakodnevno povzročal, da je bilo zakonsko življenje neznosno. V takih primerih je morala biti dokazana krivda, kajti šlo je za zavestno obnašanje enega izmed zakoncev. Če so bila omenjena dejanja storjena nenamerno, v samoobrambi ali neprištevnosti, v velikem razburjenju ali izzvano, se kot ločitveni razlog niso upoštevala.⁵⁵

Grdo ravnanje⁵⁶ se je kot ločitveni razlog pojavilo 22-krat, kar predstavlja 29 % vseh procesnih ločitev v letih 1920–1929. To je bil tudi najpogostejši razlog za ločitev od mize in postelje. V večini primerov se je pojavljalo fizično nasilje ter občutne žalitve. Novejša raziskava Jasne Podreka denimo zaključuje, da so »posledice nasilja lahko zelo različne, od tistih manj vidnih, ki povzročajo psihično ali kakšno drugo manj vidno škodo, prek vidnih, lažjih in hujših telesnih poškodb, pa vse do smrti.«⁵⁷

Na podlagi pregledanih primerov lahko sklepamo, da so bili moški večkrat povzročitelji nasilja nad svojimi partnerkami, ne pa obratno. Jasna Podreka piše: »Čeprav je razlag o vzrokih za moško nasilje veliko, ostaja močno zakoreninjeno prepričanje, da so moški nasilni že po naravi. Za študije spola je takšno stališče nesprejemljivo; moški se nasilja priučijo s socializacijo. Moč, nasilje in agresija so zaželen del moške identitete, socializacija pa spodbuja ideal »pravega« moškega, ki je dominanten in močan ter se v konfliktnih situacijah odziva odločno in agresivno, ne pa z umikom ali čustveno.«⁵⁸ Avtorica prihaja do zaključka, da lahko nasilje moških razumemo kot izraz moškega dožemanja moči nad partnerko ter potrjevanje lastne hegemonie moškosti, istočasno pa je to lahko tudi izraz frustracij zaradi nedoseganja tega ideala ter zavedanja o izgubljanju moči in nadzora v odnosu.⁵⁹

⁵⁵ Finžgar: Rodbinsko pravo, 79–80.

⁵⁶ Finžgar: Rodbinsko pravo; 80. »Grdo ravnanje so fizična obračunavanja, dejanski napadi, ki povzročijo drugemu zakoncu fizične bolečine in ki imajo lahko tudi posledico telesne poškodbe in nevarnosti za življenje in zdravje. Tudi psihično nasilje hujše vrste je grdo ravnanje.«

⁵⁷ Podreka: Bila si tisto, 115.

⁵⁸ Prav tam, 86.

⁵⁹ Prav tam, 268.

Vsekakor moramo izpostaviti, da enkratno grdo ravnanje ali udarec še ni bil upravičen razlog za ločitev. Takšno ravnanje se je moralo ponavljati dalj časa ali pa je moralo biti samo sporno dejanje toliko težje narave. Tako je sodišče v primeru zakoncev Čuden izdalo naslednjo sodbo: »Če je toženec tudi nekaterokrat v razburjenosti in vinjenosti psoval svojo ženo in jo enkrat celo udaril za uho, se to še ne more smatrati kot taka občutljiva razžalitev ali tako hudo zlostavljanje, katero tvori v smislu § 109 ODZ ločitveni razlog. Sodišče je prepričano, da gre v predležem slučaju le za prehodnja nesoglasja med zakonskima, ki se morejo pri primerni obojestranski popustljivosti ublažiti, in ki nikakor ne morejo tvoriti razloga za ločitev zakona.«⁶⁰

Hude žalitve so lahko bile žalitve z besedami in pismi, zlasti zmerjanje, grožnje, obrekovanje (npr. obdolžitev prešuštva) in pa žalitve z dejanji (npr. grdo ravnanje lažje narave). Za žalitev se je štelo tudi obnašanje, ki bi lahko prizadelo dobro ime ali čast drugega zakonca. Kot hude so smatrane žalitve, ki so močno vplivale na psihično počutje drugega zakonca. Teža žalitve je zavisela tudi od načina in vrste žalitve, okolja itd.⁶¹ Kot žalitev v smislu § 109 je sodišče štelo tudi, »če se čustva enega zakonca alterirajo na način, da utegne njegovo notranje duševno življenje priti iz ravnotežja; žalitev v tem smislu vsebuje torej ponašanje enega zakonca, ki ustvarja pri drugem zakoncu bolester notranje občutke, ki vplivajo neugodno na zakonsko skupnost in morejo imeti, če se večkrat ponavljajo, za posledico popolni razdor zakonskega razmerja. Pri tem je docela upoštevati tudi strankino socijalno stanje, izobrazbo in mišljenje strank ter njih rahločutnost.«⁶²

Poleg stalnih žalitev, kot so svinja, prasec, kurba itd., ki so bile pogosto v rabi, so bili nekateri pri psovanju svojih partnerjev precej bolj domiselni. S ščepcem nacionalističnega prizvoka je Franc Sajojovic zmerjal svojo soprogo Jožefo: »Prokleta hrvaška baba se obnašaš, kakor bi bila ciganske familije, spadaš tja doli na Hrvaško v ciganske šotore, da bi strela udarila v tvoj jezik, da bo enkrat tiho, če boš kedaj umrla, bomo morali tvoj jezik še posebej ubiti, ker drugače ne bo miroval, kurba!« Žena pa mu

⁶⁰ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 400, Cg III 161/28.

⁶¹ Finžgar: Rodbinsko pravo, 80.

⁶² SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 398, Cg III 405/27.

pri tem ni ostala dolžna, saj mu je tudi ona nadela različne žaljive nazive: »stari osel, sivec histeričen, frdaman hudič«. ⁶³ Leta 1929 je sodišče zaradi občutnih medsebojnih žalitev zakon ločilo zaradi krivde obeh strank.

Pisan register psovka lahko dopolnimo še z nekaj primeri. Pokleka Jožef je imel svojo zakonsko sopotnico za »kranjsko kurbo, svinjo in slovensko pizdo«, ⁶⁴ soproga Franceta Šklamba pa si je prislužila psovke, kot so: »stara vampasta baba, prokleta kurba, stara grda baba.« ⁶⁵ Metod Ulipi je ženo zmerjal s »kurbo, prasico, vlačugo, prokletim mrličem, pastatelnom in sovo« in ji očital, da je »polovica dedeja« ⁶⁶ in da je ne mara. ⁶⁷ Seveda pa tudi ženske niso nič kaj zaostajale s kovanjem žaljivih vzdevkov in so svoje može imele za vse kaj drugega kot za zakonca. V večini primerov je potekalo obkladanje z zmerljivkami dvosmerno.

Sodišče je pri obravnavi upoštevalo precej stvari, med drugim je bilo sporno tudi motenje vere. V primeru zakoncev Zorčič je mož Andrej pogosto popival in zmerjal ženo, sodišče pa mu je dokazalo tudi nesmotrno zapravljanje premoženja. Med drugim je svoji ženi prepovedal hoditi v cerkev, s čimer jo je omejeval pri izvrševanju verske dolžnosti. Zaradi grdega ravnanja s soprogo, je bil njun zakon leta 1929 ločen od postelje in mize iz krivde toženca. ⁶⁸

Večkrat se je dogajalo, da so bili možje pravno-močno obsojeni na nekajdnevno (ali nekajtedensko) ječo zaradi fizičnega nasilja, ki so ga prizadejali svojim soprogam. Če so jih prijavile pristojnim oblastem, so lahko nasilneži zaradi obsodbe odseleli svojo težko »prigarano« kazen. Vendar lahko na podlagi analiziranih ločitvenih spisov sklepamo, da se tega ženske niso posluževale prepogosto, saj so jih prijavile šele, ko je bilo stanje že alarmantno. Seveda se je v veliko primerih nasilje nadaljevalo tudi po »terapiji lepega vedenja«, vendar so lahko te

kazenske spise potem uporabili kot dokaz za ločitev na sodišču.

Ker je Mirnik Josip s svojo ženo grdo ravnal ter jo nevarno ogrožal, je bil leta 1927 obsojen na dva meseca težke ječe, poostrene z enim postom vsakih štirinajst dni in dopolnjene z enim trdim ležiščem vsakih štirinajst dni. ⁶⁹ Redno je trpela udarce tudi žena Janeza Gošnika, posledice pretepa so bile večkrat resne. Med drugim ji je enkrat z grabljami, drugič pa z železno zaporo volovskega jarma prebil kožo na glavi, ji zlomil roko ter eno rebro. Zaradi fizičnega nasilja je bil leta 1924 obsojen na deset dni ječe. ⁷⁰

Hude žalitve so se velikokrat stopnjevale v fizično nasilje. Predvsem ženske so bile tiste, ki so bile pogosto pretepane. Obstajajo pa seveda tudi izjeme.

Glogovšek Marija, ki je bila sicer tudi sama redno žrtev nasilja s strani partnerja Franca, se je fizično spravila nanj s pomočjo hčerk. Poleg tega je sodišče ugotovilo, da je nagovarjala razne osebe, naj moža ubijejo. Franc pa je napeljeval njena mladoletna otroka iz prvega zakona k tatvini. Njun zakon je sodišče leta 1920 ločilo iz obojestranske krivde. ⁷¹ Zaradi nasilja se je leta 1928 z ločitvijo končala tudi zakonska zveza zakoncev Istolz. Ker je soproga moža pogosto zmerjala, mu ni hotela kuhati, ter ga enkrat tudi fizično napadla s steklenico za mleko, pri čemer mu je izbila zob, je Hermann vložil tožbo za ločitev zakona. Sodišče se je prepričalo, da je krivda za razvezo zaradi grdega ravnanja s soprogom samo na strani toženke. ⁷²

Zanimiv je primer zakoncev Cizej, kjer je tožnica leta 1925 na sodišču trdila, da jo mož pretepa in žali, česar pa ji ni uspelo dokazati. Sodišče je ločitveni zahtevek zavrnilo, saj bi moralo biti kot razlog za ločitev nekaj resnega in težkega, česar v tem primeru niso opazili. Zanimiva je opazka sodišča, da je tožiteljica močna ženska in izgleda toženec napram njej kot slabič, ki ima poleg tega poškodovano roko iz svetovne vojne. ⁷³ Precej ne-

⁶³ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 400, Cg III 365/29.

⁶⁴ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 394, Cg III 196/29.

⁶⁵ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 388, Cg III 445/23.

⁶⁶ Na tem mestu mož namiguje, da je njegova žena po videzu bolj moški kot ženska in je zaradi tega ne mara, kar se zdi kot grda žalitev, z močno spolno konotacijo.

⁶⁷ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 397, Cg III 175/27.

⁶⁸ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 403, Cg III 170/29.

⁶⁹ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 397, Cg III 157/27.

⁷⁰ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 391, Cg III 162/24.

⁷¹ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 384, Cg III 425/20.

⁷² SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 398, Cg III 378/27.

⁷³ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 394, Cg III 287/25.

navaden je tudi primer zakoncev Arzenšek, zakon katerih je bil ločen iz obojestranske krivde. Mož je ženo večkrat klofotal in zmerjal, žena, ki se je očitno naveličala nasilja, pa je želela biti bolj učinkovita, zato je soproga, ležečega v postelji, po glavi udarila s sekuro. S tem si je leta 1929 prislužila en mesec težke ječe.⁷⁴

Zanimivo je tudi, da je med ločitvenimi spisi 19 primerov ločitev, ki so zadevale osebe, ki so bile ovdovele in so iz različnih razlogov s ponovno poroko želele najti zakonsko srečo. Lovro Krulej, 63-letni vdovec, pri izbiri soproge ni imel srečne roke. Kot je povedal na sodišču, se je ponovno poročil, da ne bi bil brez gospodinje. Za ženo si je izbral precej mlajšo gospodično, 28-letno Amalijo, ki se je z njim poročila leta 1919 zaradi denarja, česar ni nikoli skrivala. Žena ga je zmerjala ter okoli razlagala, da mož na čuden način spolno občuje, pri čemer ji tlači svoj ud v usta. Zaradi ogovarjanja jo je sodišče obsodilo na tri tedne ječe. Svojega moža se je tudi fizično lotila, med drugim ga je udarila s stolom. Zakon je bil leta 1921 ločen iz krivde toženke.⁷⁵

Zaključna misel

Na podlagi vseh predstavljenih primerov se zdi precej neverjetno, da so se bile ženske (ter v nekaterih primerih tudi moški), potem ko so bile večkrat pretepane in pri tem poleg modric v najbolj brutalnih primerih nasilja utrpeli še kakšen zlom ali druge poškodbe, pripravljene pobotati s svojimi nasilnimi možmi, jim vse skupaj odpustiti, z njimi skleniti poravnavo ter ponovno zaživeti v zakonski skupnosti. Dvomimo namreč lahko, da se je nasilje na tej točki zaključilo. Poleg tega je zanimiv tudi podatek, kako dolgo so ljudje v obravnavanih 20. letih prejšnjega stoletja trpeli v nesrečnem zakonu. Povprečno trajanje zakonov, v katerih je bilo prisotno nasilje, je znašalo v obravnavanem obdobju 10,8 let. Zakonci, ki so se ločevali, so v večini primerov pred sodiščem povedali, da je bil zakon že od samega začetka (ali pa kmalu po sklenitvi zakonske zveze) nesrečen, ločevali pa so se šele po desetih letih ali več.

Literatura in viri

Arhivsko gradivo

Zgodovinski arhiv Celje

SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, arhivske škatle: 384–410

Tiskani viri in literatura

Občni državljanski zakonik za vse nemške dedne dežele avstrijskega cesarstva, Na Dunaji 1853.

Cvirn, Janez. *Boj za sveti zakon: Prizadevanja za reformo poročnega prava od konca 18. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.

Cvirn, Janez. »Župnik je rekel, da bi bilo treba ženske zapečatiti. Vpliv prve svetovne vojne na ločitve zakonov.« V: *Zgodovina za vse*, št. 2, 2004, 72–82.

Finžgar, Alojzij. *Rodbinsko pravo*, Ljubljana: Uradni list LRS: Pravno-ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1957.

Hvalec, Nina. *Ločitve v medvojnem obdobju v Celju (1920–1938)*. Diplomsko delo. Ljubljana, 2015.

Korošec, Damjan. *Spolnost in kazensko pravo: od prazgodovine do t. i. modernega spolnega kazenskega prava*. Ljubljana: Uradni list RS, 2008.

Kosec, France. *Katoliško zakonsko pravo z ozirom na državne avstrijske postave*. Ljubljana: Katol. bukvarna, 1894.

Kušej, Rado. *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. Ljubljana: Juridična fakulteta, 1927.

Odar Alojzij. *Sodbe rimske rote v zakonskih pravnih*. Domžale: Misijonska tiskarna, 1934.

Podreka, Jasna. *Bila si tisto, kar je molčalo: intimnopartnerski umori žensk v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017.

Timm Annete in Sanborn Joshua. *Gender, sex and the shaping of modern Europe: A history from the French revolution to the present day*. Oxford and New York, 2007.

Vilfan Sergij. *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1996.

⁷⁴ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 403, Cg III 246/29.

⁷⁵ SI_ZAC/0609 Okrožno sodišče Celje, a. š. 386, Cg III 313/21.

Zusammenfassung

„VERDAMMTES KROATISCHES WEIB, BENIMMT SICH, ALS OB SIE AUS EINER ZIGEUNERFAMILIE STAMMT“

*Scheidungen in den zwanziger Jahren des 20.
Jahrhunderts im Lichte der Akten des Cillier
Kreisgerichtes*

Der Beitrag behandelt Ehescheidungen in den Jahren 1920–1929 basierend auf 118 Fällen, die vor dem Kreisgericht in Celje (Cilli) verhandelt wurden. Bis zur Aufteilung Jugoslawiens im Jahr 1941 war das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch in Geltung, das im 19. Jahrhundert entstanden und daher in den 1920er Jahren bereits recht veraltet war. Das alte Jugoslawien war auf sechs Rechtsgebiete aufgeteilt, die eine unterschiedliche Rechtsordnung hatten, und auch das Eherecht war zwischen diesen Gebieten nicht vereinheitlicht. Im behandelten Zeitraum galt ein unterschiedliches Eherecht für Katholiken und „nichtkatholische Christen“ sowie Juden. Angehörige aller Glaubensrichtungen außer der römisch-katholischen konnten ihre Ehen aus berechtigten Gründen auflösen und wieder heiraten. Katholiken konnten eine Trennung von Tisch und Bett erreichen, was im Grunde lediglich bedeutete, dass sie die amtliche Erlaubnis für einen getrennten Wohnsitz bekamen, eine erneute Heirat war ihnen jedoch weiterhin unmöglich, und zwar bis zum Tod des Ehepartners. Für die katholische Kirche stellte die geschlossene Ehe nämlich ein unverbrüchliches Gelübde dar, das erst durch den Tod eines der Ehepartner nichtig wurde. Genau aus diesem Grund traten nicht wenige Katholiken zu einem anderen Glauben über, da sie damit das sogenannte Hindernis des Katholizismus umgingen und erneut heiraten konnten. Die Besonderheit dabei war, dass das absolute Hindernis des Katholizismus nur für katholische und gemischte Ehen im Gebiet Sloweniens und Dalmatiens galt, nicht aber in anderen Teilen Jugoslawiens.

Es gab prozessuale Scheidungen, bei denen eine der Parteien ein Klagebegehren einreichte und das Gericht entschied, welche der Parteien die Schuld an der Scheidung trug, sowie einvernehmliche Scheidungen. Bei letzteren stimmten die Parteien der Scheidung im Einvernehmen zu und verständ-

igten sich hinsichtlich der Versorgung der Kinder und der Aufteilung des gemeinsamen Vermögens.

Vor dem eigentlichen Scheidungsverfahren mussten die Eheleute verpflichtend an drei Versöhnungsversuchen teilnehmen, die vom Gericht organisiert wurden und deren Ziel es war, dass sich die Parteien wieder versöhnen. Wenn die Versöhnungsversuche erfolgreich waren, schlossen die Parteien einen Vergleich, verziehen einander alle üblen Dinge und lebten erneut in ehelicher Gemeinschaft.

In den zwanziger Jahren des 20. Jahrhunderts überwogen prozessuale Scheidungen im Vergleich zu einvernehmlichen Scheidungen. Die Mehrheit der analysierten Beispiele betraf die Scheidungen katholischer Ehen. Die Scheidungsklage wurde öfter von Frauen als von Männern eingebracht; zahlenmäßig am häufigsten ließen sich Angehörige der bäuerlichen Bevölkerung scheiden. Der häufigste Scheidungsgrund war eine schlechte Behandlung des Ehepartners, gefolgt von Scheidungen wegen Ehebruch sowie böswilligem Verlassen. In vielen Fällen waren die Ursachen von Gewalt begleitet, oft in enger Verbindung mit Alkohol. Durch die gesamten zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts kann in den Gerichtsakten eine Verbindung zwischen Scheidungen und dem Einfluss des Ersten Weltkriegs beobachtet werden.

Schlagwörter: Ehescheidungen, Scheidungsrecht, Kreisgericht in Celje (Cilli), zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts